

Nuotolinis suaugusiųjų mokymas(is) mokymosi visą gyvenimą kontekste

Aušra Rutkienė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinių mokslų fakulteto
Edukologijos katedra
K. Donelaičio g. 58, LT-44044 Kaunas
Tel. (8 37) 32 78 21
El. paštas: a.rutkiene@smf.vdu.lt

Elena Trepulė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinių mokslų fakulteto
Edukologijos katedra
K. Donelaičio g. 58, LT-44044 Kaunas
Tel. (8 37) 32 78 21
El. paštas e.trepule@smf.vdu.lt

Mokymosi visą gyvenimą paradigma atveria plačias mokymosi galimybes suaugusiesiems, kartu siūlo šiuolaikinių, į besimokantįjį orientuotų, mokymosi formų, leidžiančių mokytis pagal galimybes, tempą ir turimus laiko išteklius. Ypač svarbus efektyvus nuotolinis mokymasis visą gyvenimą. Straipsnyje pristatomi nuotolinio mokymo taikymo galimybių tyrimo duomenys – pateikiami dėstytojų ir besimokančiųjų apklausos rezultatai. Atskleidžiami dalyvavimo nuotoliniame mokymosi motyvacijos aspektai, naudojamos mokymosi formos, aktualiausias dėstytojų ir besimokančiųjų požiūriu problemos. Tyrimo duomenys parodė, kad nuotolinio mokymosi elementai dažniau taikomi švietimo institucijose (mokyklose, universitetuose) ir rečiau – verslo įmonėse, profesinio mokymo institucijose. Nuotolinis mokymasis įmonėse yra ateities siekiamybė, jo sėkmė priklausys nuo paslaugų prieinamumo ir kokybės.

Pagrindiniai žodžiai: mokymasis visą gyvenimą, suaugusiųjų mokymasis, nuotolinis mokymasis.

Įvadas

Mokymosi ir jam sudaromų galimybių reikšmė pabrėžiama edukologiniame, ekonominiame, politiniame diskursuose, dokumentuose. Suaugusiųjų mokymasis visą gyvenimą tampa vienu iš greičiausiai švietimo sistemos pažangą ir kaitą lemiančių veiksnių ir išsivysčiusios visuomenės norma. Įvairias raidos stadijas perėjusi mokymosi visą gyvenimą koncepcija atveria kur kas platesnę ir daugiau galimybių turinčią paradigmą, nei tradicinis mokymasis. Šiame amžiuje mokymosi visą gyvenimą pa-

radigma (Longworth, Davies, 1996; Tere-sevičienė, 2001; Jarvis, 2002; Longworth, 2003; Intzidis, 2003; Olesen, 2004) apima visas žmogaus mokymosi sritis, formalųjį, neformalųjį ir neformalųjį savaiminį mokymąsi, taip pat numato suteikti žmogui galimybių mokytis visa gyvenimą. Tai ypač svarbu tiems, kurie neišnaudojo ar neturėjo galimybės mokytis jaunystėje, dėl kokių nors priežasčių iškrito, atitolo ar nori neatsilikti nuo konkurencingos aplinkos ir turi įgyti svarbių gebėjimų, naujų žinių ar juos atnaujinti.

Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus, turi būti kuriama teisinga, lanksti, kiekvienam prieinama mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti sistema. Svarbu sudaryti tokias mokymosi galimybes, kurios besimokantiejiems tiktų pagal jų gyvenimo situaciją ir poreikius. Viena iš šiuolaikinių lanksčių mokymosi galimybių yra nuotolinis mokymasis. Tinkamas tokios formos pasiūlos teikimas ir besimokančiųjų pasirengimas mokytis nuotoliniu būdu yra vienas iš svarbių nuotolinio mokymosi sistemos elementų.

Šiame kontekste kyla efektyvaus nuotolinio mokymosi elementų panaudojimo suaugusiųjų mokymuisi visą gyvenimą **problema**. Šio **tyrimo objektas** yra nuotolinio mokymosi elementų naudojimo suaugusiųjų mokymuisi efektyvumas. **Tyrimo uždaviniai**:

1. Išanalizuoti mokymosi visą gyvenimą koncepcijos pranašumas šiuolaikiniam suaugusiųjų mokymuisi.
2. Išnagrinėti nuotolinio suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą galimybes.
3. Empiriškai ištirti nuotolinio mokymosi elementų panaudojimą suaugusiųjų mokymuisi.

Mokymosi visą gyvenimą koncepcijos pranašumai

Technologiniai ir moksliniai pastarųjų dešimtmečių pasiekimai atvėrė visiškai naujas perspektyvas ir plačias galimybes ekonominei visuomenės raidai. Šie pasiekimai atvėrė naują skaitmeninės informacijos erdvę ir galimybę keistis virtualia informacija beveik minties sklidimo greičiu (Gates, 1999). Technologiniai ir komunikaciniai pokyčiai pakeitė žmonių gyvenimus daugeliu teigiamų požiūrių ir labai sumažino sunkaus fizinio darbo poreikį (Toffler,

1980). Anot N. Longworth (2003), šiandieniniai abiturientai per savo gyvenimą turės ne tik skirtingus darbus, bet ir ne vieną skirtingą karjerą; o daugiau nei pusės tų darbų dar net nėra. Aišku viena – tai bus žinių reikalaujantys ir intelektualius iššūkius keliantys darbai, greičiausiai susiję su kompiuteriais, be to, kur kas pažangesniais nei dabartiniai.

Šie pokyčiai tapo ir didžiuliu rūpesčiu pačiai visuomenei – sukėlė anksčiau dar nepatirtų galimos socialinės atskirties pavojų ir lėmė precedento neturintį naujų žinių poreikį, kartu pakeitė net tradicinio raštingumo sampratą, nutrynė įprastas būtino išsilavinimo ribas ir išskėlė mokymosi visą gyvenimą imperatyvą. Europos Komisija, konstatuodama, kad Europa yra įžengusi į Žinių amžių su viskuo, ką tai reiškia kultūriniam, ekonominiam ir socialiniam gyvenimui (A Memorandum..., 2000), įvardijo ir naujuosius bazinius gebėjimus, būtinus normaliam gyvenimui ir užimtumui Europoje. Šių gebėjimų turėjimas tampa gyvybiškai būtinas ne tik į darbo rinką žengiančiai jaunajai kartai, bet ir suaugusiesiems, jau esantiems darbo rinkoje. Perėjimas prie žiniomis grindžiamos visuomenės Europoje kelia reikalavimą suaugusiesiems nuolat atnaujinti turimus gebėjimus.

Ir nors galima be jokių abejonių teigti, kad suaugusieji mokėsi visais laikais, ir visais amžiais buvo šviesuolių, kurie nenulstamai siekė žinių, lavinosi ir mokėsi visą gyvenimą, dar niekada nebuvo taip, kad žmogus privalėtų grįžti į besimokančiųjų tarpą pakeisti savo profesiją, kad įgytų naujų žinių ir gebėjimų tam, kad galėtų sėkmingai funkcionuoti naujoje, pakitusioje buitinėje aplinkoje. Dar niekada nebuvo, kad žmogus, net įgijęs gerą ir reikalingą specialybę jaunystėje, iš karto turėtų

tikėtis, kad begyvenant jam teks ne kartą ją keisti, įgyti naują arba mažų mažiausiai iš esmės ją pakoreguoti.

Senėjančios Europos populiacijos perspektyva rodo, kad tik naujai ateinantys į darbo rinką šiuolaikinių žinių ir gebėjimų poreikio patenkinti negali (A Memorandum..., 2000), nes jaunų žmonių bus per mažai, o technologiniai pokyčiai – labai spartūs. Tai gi mokymasis visą gyvenimą yra geriausias būdas sutikti visus pokyčius, integruoti visus visuomenės narius į socialinį gyvenimą ir aktyvų pilietiškumą, padėti jiems susikurti produktyvų ir juos patenkinantį gyvenimą.

Vadinasi, galima teigti, kad mokymosi visą gyvenimą koncepcija nėra vien tik populiari politinė idėja, o mokymosi visą gyvenimą paradigma išlaisvina mokymąsi nuo tradicinio mokymosi paradigmos apribojimų, suteikdama mokymuisi universalumo, globalumo ir prieinamumo aspektus. Net ir laikantis utilitarios mokymosi visą gyvenimą paskirties, tai atspindi ekonomistinę paradigmą – mokymasis siekiant įsidarbinti ir tapti aktyviu piliečiu, toks mokymasis suteikia galimybę išsivaduoti iš užburto elitinio švietimo rato, kai mokytis gali tik pasinaudoję pirmąja galimybe, t. y. tradiciška seka įėjusieji į mokymosi pasaulį – mokykla, aukštoji mokykla, profesinis tobulėjimas, – nes lankstus mokymosi galimybių paskirstymas per visą gyvenimą ir švietimo sistemos lankstumas sudaro antrinių ir tretinių galimybių visiems, kuriems būtina atnaujinti kompetencijas ir gebėjimus ar įgyti naujų.

Nuotolinio mokymo(si) galimybės

Siekiant tenkinti besimokančiųjų reikmes, suaugusiųjų švietimas gali sudaryti tinkamas sąlygas. Pastaraisiais metais atlikta nemažai tyrimų, kuriais buvo siekiama iš-

siaiškinti, kaip suaugusieji vertina suaugusiųjų švietimo kaitą, kokie yra jų poreikiai, su kokiomis mokyti(s) trukdančiomis kliūtimis jie susiduria (Tamošiūnas, Linkaitytė ir kt., 2004; Teresevičienė, Rutkauskienė ir kt., 2007). Šių tyrimų rezultatų analizė parodė, kad į mokymą(si) įsitraukia vis daugiau suaugusiųjų, tačiau ši sritis nestokoja ir spęstinių uždavinių. Tarp tobulintinių suaugusiųjų švietimo sistemos dalykų minimas programų lankstumas, dėstytojų kompetentingumas ir šiuolaikinių metodų taikymas. Nuotolinio mokymo ar jo elementų taikymas suaugusiųjų švietimo sistemoje praplėstų mokymo programų sudarymo ir šiuolaikiškų mokymo metodų taikymo galimybes, pagerintų mokymosi prieinamumą ir padėtų priartinti mokymąsi prie besimokančiojo.

Nors nuotolinio mokymo(si) (NM) svarbą pripažįsta tiek jį proteguojantys, tiek besimokantys asmenys, kokybiškai dalyvauti nėra paprasta, nes žmogaus savarankiškumą lemia daug veiksnių. Suaugęs žmogus turi įsipareigojimų ne tik savo profesijai, darbui, bet ir vaikams, draugams, pomėgiams, todėl jo „savarankiškumo pademonstravimas yra aiškinamas kaip ypatinga aplinkos dalis“. A. Tough (1971) teigė, kad sprendimai ir nusiteikimai savarankiškai mokytis nėra išrikiuoti nuosekalia seka, vedančia link pageidaujamo rezultato, bet interaktyviai sąveikauja tiek tarpusavyje, tiek su kultūriniais ir politiniais kontekstais, ir ši sąveika lemia savarankiško mokymosi rezultatyvumą.

Nuotoliniam mokymui(si) reikia ir tinkamų sąlygų, ir asmens nusiteikimo bei gebėjimų, kaip antai techniniai mokymosi proceso įgūdžiai, studijuojamo dalyko pažinimas, savęs, kaip besimokančiojo, suvokimas ir įsipareigojimas mokytis

pasirinktu momentu (Merriam, Caffarella, Baumgartner, 2007). Todėl visai suprantama, kodėl ne visiems suaugusiesiems nuotolinis mokymasis gali būti tinkamas.

2007 m. atlikto nuotolinių mokymosi paslaugų teikėjų poreikių ir besimokančiųjų motyvacijos mokytis nuotoliniu būdu tyrimo metu (Rutkauskienė, Butkevičienė, Matulionis, 2007; Mušankovienė, 2007) nustatyta, kad **svarbiausi nuotoliniu būdu besimokančių žmonių tikslai** yra tobulinti kvalifikaciją, siekti karjeros, gauti diplomą, apskritai lavintis, pasirengti profesijai, įgyti specialybę. Tačiau šių tikslų svarba mokantis nuotoliniu būdu labiausiai priklauso nuo to, ar respondentas dirba, ar mokosi, ar dirba ir mokosi kartu. Tiems respondentams, kurie mokosi, svarbiau gauti diplomą, įgyti specialybę, lengviau gauti darbą ir aktyviau bendrauti su bendramoksliais. Dirbantiems ar dirbantiems ir besimokantiems respondentams svarbiau yra tobulinti kvalifikaciją.

Rezultatai koreliuoja su Klaipėdos apskrityje atliktu tyrimu (Teresevičienė ir kt., 2007). Šiuo tyrimu nustatyta, kad suaugusieji pozityviai vertina mokymąsi ir galimybes mokytis, mokymąsi sieja su profesiniu tobulinimusi, karjera, asmeniniu tobulėjimu. Vienu svarbiausių mokymosi trukdžių suaugusieji laiko finansinių ir laiko išteklių trūkumą. Respondentus mokytis nuotoliniu būdu labiausiai motyvuoja tai, kad atsiranda galimybė laisviau planuoti savo laiką, mokomasi tik tai, kas įdomu ir naudinga, galima mokytis patogioje vietoje pasirinktu tempu, taip lavinami įgūdžiai bei gebėjimai. Net trys ketvirtadaliai respondentų nurodė, kad buvo patenkinti kursais. Vyresnių respondentų požiūris į **nuotolinio mokymosi plėtros**

perspektyvas Lietuvoje optimistiškiausias. Palankiai apie NM plėtrą mano ir dirbantys ar derinantys darbą su mokslu, labiau išsimokslinę ir pasiekę aukštesnę profesinę padėtį (verslininkai, vadovai, specialistai) žmonės. Beveik du trečdaliai studijuojančių NM būdu optimistiškai nusiteikę dėl šio mokymosi būdo plėtros. Apklaustųjų mokymasis nuotoliniu būdu susitelkęs dviejuose centruose – universitete ir namuose. Pažymėtina, kad kitų įstaigų vaidmuo nuotolinio mokymosi procese, išskyrus specializuotus mokymo centrus, visai menkas. Respondentai nurodė, kad dažniausiai jie mokėsi kursuose, organizuotuose internetu. Vaizdo konferencijos, kaip nuotolinio mokymosi priemonė, naudojamos palyginti retai. Ketvirtadalis apklaustųjų žmonių nurodė, kad studijavo mišriu būdu. Respondentai dažniausiai mokėsi informatikos. Palyginus skaičius tų, kurie jau mokėsi, ir norinčiųjų mokytis nuotoliniu būdu konkrečių dalykų, galima teigti, kad pastarųjų yra kelis kartus daugiau. Todėl galima daryti išvadą, kad Lietuvoje pasiūla ir žmonių galimybės neatitinka poreikio mokytis.

Kolektyviniame autorių darbe „Nuotolinių mokymosi paslaugų teikėjų poreikių studija“ (Janilionis ir kt., 2005) ne tik atskleidžiamas susidomėjimas nuotoliniu mokymusi ir palankus jo vertinimas, bet ir išryškunami pagrindiniai NM trūkumai, įvardijamos priežastys, trukdančios efektyviai juo naudotis. Viena svarbiausių – nepasitenkinimas nuotolinio mokymosi turiniu ir organizavimu.

Nuotolinio mokymo(si) elementų naudojimo tyrimas

Tyrimo organizavimas. Siekiant iširti nuotolinio mokymo(si) elementų naudojimą suaugusiųjų mokymuisi 2008 m.

atliktas dėstytojų ir nuotoliniu būdu besimokančių suaugusiųjų nuomonės tyrimas. Kai kurie rezultatai yra paskelbti studijoje „Nuotolinio mokymo(si) taikymo galimybės tęstinio profesinio mokymo plėtrai skatinti“ (Teresevičienė ir kt., 2008). Tyrimo duomenų analizė atlikta taikant tinkamą matematinės statistinės analizės metodą, naudojant *Microsoft Excel* ir *SPSS (Statistical Package for Social Sciences)* 12.01 versiją. Duomenims apibendrinti naudota aprašomoji statistika, priklausomybės analizė, neparimetriniai kriterijai. Respondentai tyrėjų atžvilgiu yra anonimiški, nes anoniminė yra ne tik pati priemonė, bet ir jos dalijimas bei surinkimas: vykdytas internetu, remiantis apklausiamųjų savanoriškumo principu. Taip pat spausdintos anketos buvo dalijamos besimokantiesiems auditorinių užsiėmimų metu.

Anketų užpildymo efektyvumo atžvilgiu tyrimas vertintinas teigiamai, nes dėstytojų atmetų anketų nebuvo, o iš studentų anketų atmesta 19.

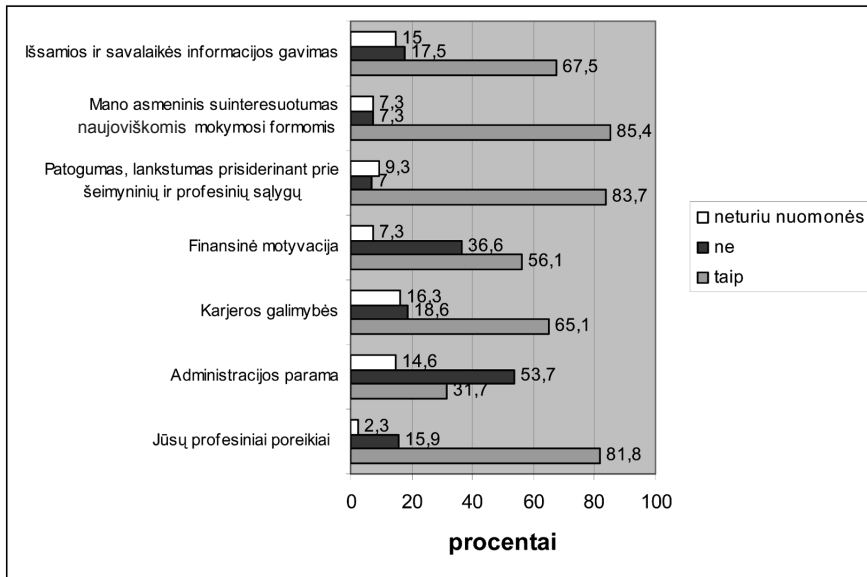
Tyrimo apribojimai:

- Geografiniu požiūriu apribojimų tyrimas neturėjo, jame dalyvauti buvo kviečiami respondentai iš visos Lietuvos.
- Metodologiniu požiūriu, apklausiant besimokančiuosius ir dėstytojus, apribojimų tyrimas neturėjo.
- Objektiveji rodikliai – studentų ir dėstytojų anketos administruojamos atskirai. Tiek besimokančiųjų, tiek dėstytojų anketų grįžtamumo procentas tenkina socialiniuose moksluose vyraujančias tendencijas (apibendrinimai daromi, esant ne mažesniai kaip 30 proc. grįžtamumui; Fraenkel, Wallen, 1996) arba viršija jas. Šiuo požiūriu tyrimas vertintinas teigiamai.

Dėstytojai. Internete pateiktą anketą užpildė 156 dėstytojai. Klausimyno, pateikto dėstytojams, vidinio suderinamumo rodiklis Cronbacho $\alpha = 0,756$. Jis yra pakankamas, kad tyrimo rezultatai būtų apibendrinami. Tyrime dalyvavę dėstytojai yra įvairaus amžiaus: nuo 26 iki 68 metų. Vidutinis jų amžius – 42 metai. Daugiausia – 21 dėstytojas – nurodė, kad jam yra 50 metų. Apklauso dalyvio pedagoginio darbo stažas yra nuo 1 iki 42 metų (vidutiniškai 15 metų). Dažniausiai buvo nurodyta, kad darbo stažas yra 7 ir 10 metų (po 18 atsakymų). Apklaustieji tyrimo dalyviai yra dėstytojai, turintys mokslinį habilituoto daktaro laipsnį (3,85 proc.) arba mokslų daktaro laipsnį (11,54 proc.); daugiausia yra magistro laipsnį turinčių dėstytojų (51,92 proc.)

Didžiausią apklaustų dėstytojų dalį sudaro lektorai ir neturintys jokių pedagoginių pareigų (44,23 proc.). Daugiausia tiriamųjų yra dėstytojai, dirbantys aukštojo universitetinio mokymo institucijose (48 proc.), profesinio mokymo institucijose (25 proc.), buvo tiriamųjų iš bendrojo lavinimo institucijų, viešojo sektoriaus. 12 proc. tiriamųjų nurodė po 2 institucijas.

Besimokantieji. Pildyti internete pateiktą anketą (pagal anketų registracijos duomenis) bandė 307 besimokantieji. Kai kurios anketos nebuvo baigtos pildyti, todėl tyrimo rezultatams apibendrinti buvo paliktos 288. Klausimyno, pateikto besimokantiesiems, vidinio suderinamumo rodiklis yra pakankamas tyrimo rezultatams apibendrinti (Cronbacho $\alpha = 0,606$). Tyrime dalyvavusių besimokančiųjų amžius yra nuo 18 iki 43 metų, vidutinis amžius – 25 metai. Daugiausia – net 54 studentai – yra 22 metų. Tyrime dalyvavę besimokantieji daugiausia yra dirbantys žmonės – iš viso dirba 218 (t. y. 76 proc.) respondentų. Dau-

1 pav. Dalyvauti nuotoliniame mokyme(si) skatinantys veiksniai

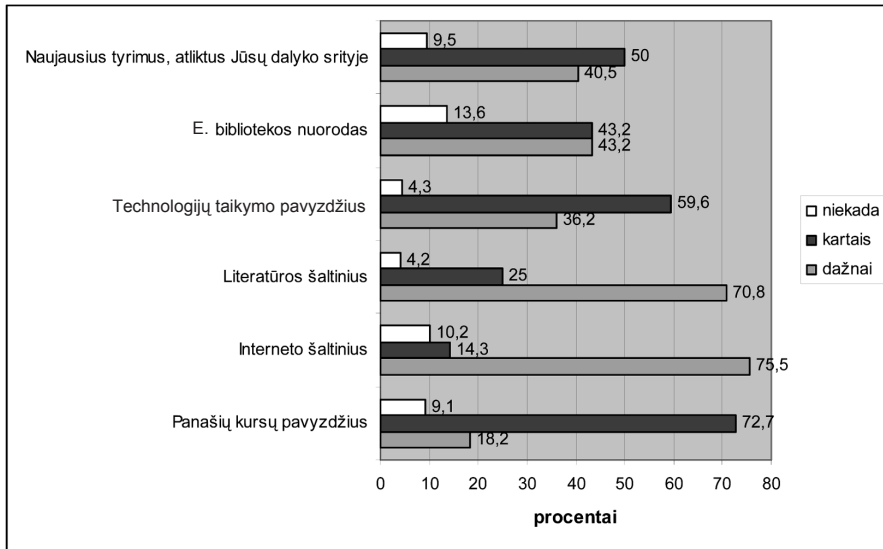
giausia dirbančių yra aukštojo universitetinio mokslo sektoriuje – 22,9 proc., 7,3 proc. yra smulkiojo verslo įmonių darbuotojai, o 16,6 proc. sudaro studentai. Daugiausia tyrime dalyvavo aukštųjų universitetinių mokyklų studentų – 198 (t. y. 68,8 proc.).

Dėstytojų požiūris į nuotolinio mokymo taikymą mokymo(si) procese. Nuotolinio mokymo(si) samprata į Lietuvos švietimo sistemą yra atėjusi iš Europos šalių, tačiau dėstytojai, dirbantys tiek aukštojo mokslo, tiek kituose švietimo ir ugdymo sektoriuose, išskiria nevienodus nuotolinio mokymo pranašumus.

Tyrimo dalyviams buvo pateiktas nuotolinio mokymo pranašumų sąrašas:

- didina mokymo(si) pasiekiamumą;
- leidžia pasirinkti mokymosi vietą ir laiką;
- leidžia mokytis darbo vietoje;
- leidžia iš karto pasiekti mokymosi išteklius;
- taupo finansinius ir laiko išteklius.

Visus pranašumus pažymėjo 23,1 proc. tyrimo dalyvių. 84,6 proc. apklaustųjų nurodė, kad nuotolinis mokymas(is) didina mokymosi pasiekiamumą ir leidžia pasirinkti mokymosi vietą bei laiką. Didžiausia dalis (30,8 proc.) tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad nuotolinis mokymas(is) yra individualaus mokymosi forma, kai besimokantysis yra aktyvusis mokymo(si) proceso dalyvis. Dėstytojų nuomone, pakankamai svarbu yra mokymasis, pasitelkiant informacines komunikacines technologijas (šį pranašumą kaip svarbiausią pažymėjo 23 proc.), ir mokymasis, kuriam nesvarbūs geografiniai atstumai (21,2 proc.). Tyrimo dalyviai nemano, kad, mokantis nuotoliniu būdu, yra labai svarbu, jog besimokantysis ir mokytojas nesusitinka akivaizdžiai ir, apskritai, kad tai e. mokymasis (po 5,8 proc.). Nuotolinio mokymosi veikloje dėstytojai dažniausiai dalyvauja dėl asmeninio suinteresuotumo (85,4 proc.), nuotolinio mokymosi patogumo (83,7 proc.) ir profesinių po-

2 pav. Mokymo metu naudojami mokymosi ištekliai

reikių tenkinimo (81,8 proc.). Labiausiai neskatintis dalyvauti nuotolinio mokymo(si) veikloje dalykas yra administracijos paramos nebuvimas (53,7 proc.) ir prasta finansinė motyvacija (36,6 proc., 1 pav.).

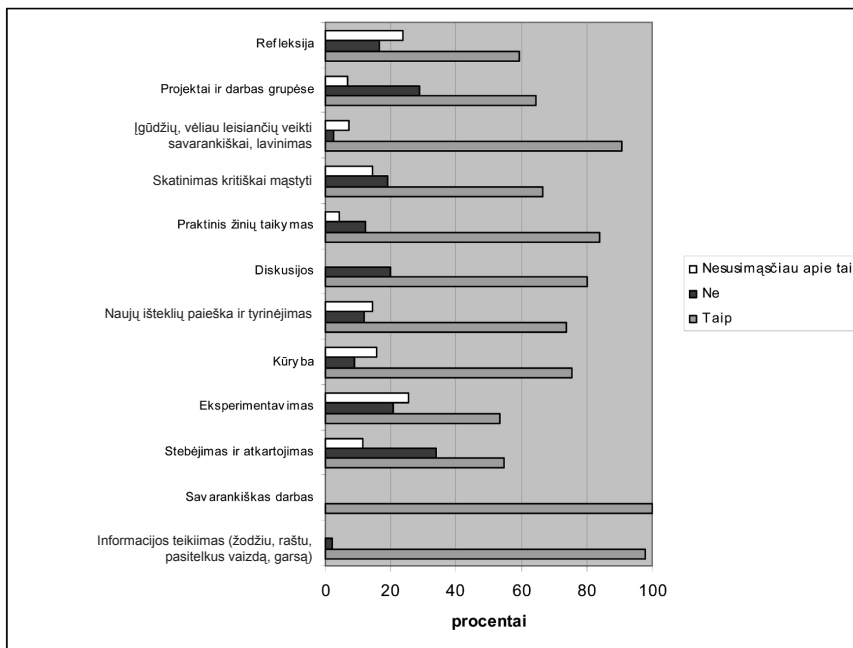
Išteklių analizė ir pritaikomumas naudojant nuotolinio mokymo(si) elementus. Dažniausiai kaip pagalba studentams yra nurodomi internetiniai (75,5 proc.) ir literatūros šaltiniai (70,8 proc.). Tačiau panašių mokymosi kursų pavyzdžiai yra nurodomi tik kartais (72,7 proc.), kaip ir technologijų taikymo pavyzdžiai (59,6 proc.). E. bibliotekos nuorodas dėstytojai nurodo tiek pat dažnai, kiek ir nurodantys „kartais“ (43,2 proc., 2 pav.).

Dėstytojai, klausiami, kurie iš paminėtų išteklių, jų manymu, yra naudingiausi, daugiausia minėjo e. bibliotekos nuorodas, technologijų tikymo pavyzdžius (po 17,3 proc.) ir interneto šaltinius (15 proc.).

Mokymosi organizavimo būdai. Visi be išimties tyrime dalyvavę dėstytojai savo praktiniame darbe naudoja savarankišką

darbą. Taip pat gana daug jų naudoja informacijos teikimą studentams (97,8 proc.) ir stengiasi tobulinti įgūdžius, vėliau leidžiančius veikti savarankiškai (90,5 proc.) (3 pav.). Galima pažymėti, kad rečiau naudojami tokie mokymo(si) organizavimo būdai: refleksija, darbas grupėse, eksperimentavimas. Respondentai linkę žymėti atsakymą, kad šių būdų nenaudoja arba apie juos „nesusimąstė“ (3 pav.).

Paramos planavimas. Parama organizuojant nuotolines studijas yra vienas iš svarbių veiksnių, leidžiančių sėkmingai siekti mokymosi rezultatų. Pagal pateiktą sąrašą dėstytojai nurodė, kad dažniausiai pateikia literatūros šaltinių sąrašą (dažnai pateikia 77,8 proc.), taip pat medžiagą pateikia tradiciškai, akivaizdžios paskaitos metu (dažnai – 63 proc.). Tačiau paskaitų vaizdo įrašai naudojami tik kartais (54,2 proc.) arba niekada (18,8 proc.), medžiagai pateikti retai naudojamos vaizdo konferencijos (kartais arba niekada – po 42,5 proc.). Nėra populiaru medžiagą pa-

3 pav. Mokymosi organizavimo būdai

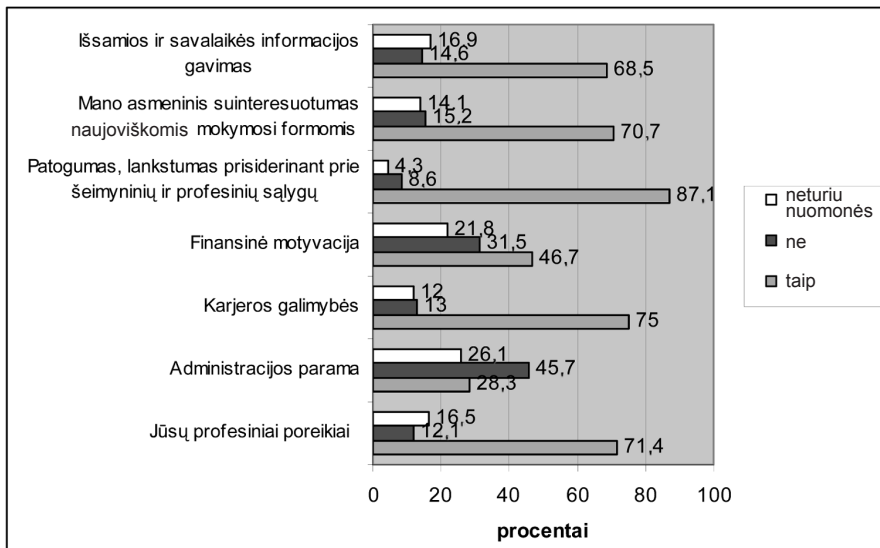
teikti kompaktinėse plokštelėse (kartais – 54,5 proc., niekada – 36,4 proc.). Tik pusė dėstytojų kartais pateikia nuorodas į e. bibliotekos šaltinius.

Šalia sumanaus vadovavimo studentams, labai svarbu pasirinkti tinkamus komunikavimo su jais būdus, kurie užtikrintų tinkamą informacijos perteikimą studentams ir atgalinį ryšį. Dažniausiai dėstytojai studentus linkę konsultuoti e. paštu (67,4 proc.) ir akivaizdinių konsultacijų metu (56,5 proc.). Kartais dėstytojai teikia konsultacijas telefonu (69,4 proc.), naudojami diskusijų forumais (40 proc.) ir tiesiogiai pokalbiais (*chat*) (37,8 proc.). Tačiau lygiai tiek pat dėstytojų niekada nėra naudojęsi tiesioginių pokalbių galimybe, beveik du trečdaliai apklaustųjų niekada nėra teikę konsultacijų vaizdo konferencijų būdu (61,2 proc.). Tyrimo rezultatai rodo, kad paramą studentams dėstytojai

planuoja, tačiau daugelis galimybių lieka neišnaudotos (vaizdo konferencijos, medžiagos perteikimas kompaktinėse plokštelėse, pokalbiai diskusijų forumuose arba tiesioginiai pokalbiai).

Vertinimas. Vertinimo procedūra yra gana paini. Dauguma dėstytojų – 88 proc. – nurodė, kad besimokantiesiems pateikia vertinimo kriterijus. 91,3 proc. respondentų teigė, kad pateikia savikontrolės klausimus. Be to, pakartotines užduotis vertinimui studentams pateikia 78,3 proc. dėstytojų. Tačiau daugiau nei pusė dėstytojų (56,3 proc.) besimokantiesiems nesuteikia teisės dalyvauti nustatant vertinimo kriterijus.

Daugumos tyrimo dalyvių nuomone, naudingiausia yra pateikti savikontrolės klausimus. Respondentai mano, kad yra galimi įvairūs žinių tikrinimo būdai, tačiau nesutinka (tai neigia 71,4 proc.), kad studentų žinias būtų galima tikrinti vaizdo

4 pav. Nuotolinį mokymąsi skatinantys veiksniai

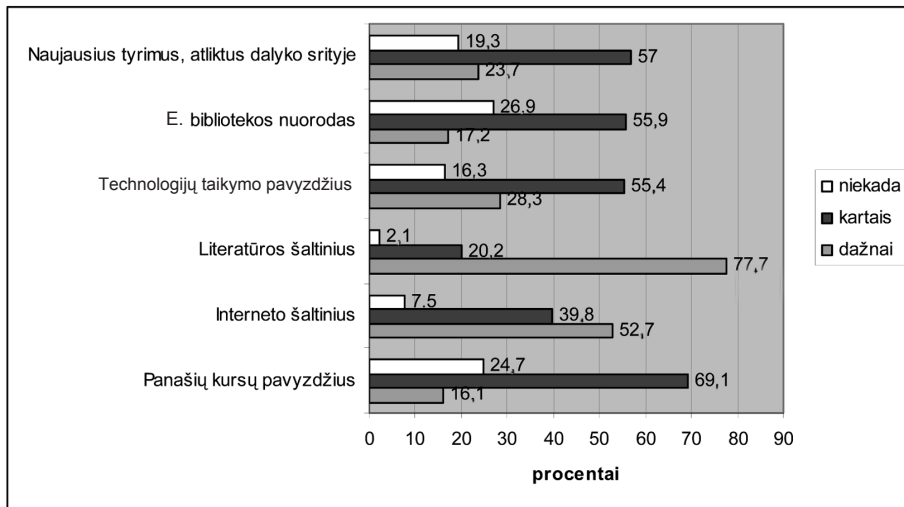
konferencijų būdu. Visi kiti žinių tikrinimo būdai – susitinkant akivaizdžiai, atsiunčiant užduotį e. paštu, atliekant užduotis virtualioje mokymo aplinkoje – yra tinkami. Kaip naudingiausias žinių tikrinimo būdus dėstytojai įvardija akivaizdžius susitikimus ir užduočių atlikimą virtualioje mokymosi aplinkoje.

E. mokymosi kokybės užtikrinimo aspektai. Mokantis nuotoliniu būdu arba tradiciniame mokyme naudojant daug e. mokymosi elementų, ypač svarbu yra užtikrinti kokybę. Įvairūs mokymo priemonių, metodų, vertinimo būdų taikymas besimokantiesiems ir dėstytojams suteikia daugiau galimybių. Apklausos rezultatai rodo, kad, dėstytojų nuomone, labai svarbu yra tinkamas aprūpinimas ištekliais (labai svarbu – 51,3 proc., svarbu – 41 proc.). Apklaustųjų nuomone, taip pat svarbus yra paslaugos poreikių tyrimas (labai svarbu – 35,7 proc., svarbu – 52,1 proc.).

Besimokančiųjų požiūris į nuotolinio mokymo(si) elementų taikymą.

Tiek dėstytojams, tiek besimokantiesiems buvo užduotas klausimas apie nuotolinio mokymosi sampratą ir pranašumus mokymo procese. 15,6 proc. respondentų mokymosi pranašumais laiko visas NM galimybes. 77,1 proc. tyrime dalyvavusių besimokančiųjų nurodė tris ir daugiau nuotolinio mokymosi pranašumų. Galima manyti, kad besimokantieji yra susipažinę su NM, girdėję apie jį. Svarbiausia, besimokančiųjų nuomone, yra tai, kad NM nėra svarbūs geografiniai atstumai. Gana svarbu, kad mokantis nuotoliniu būdu pasitelkiamos įvairios informacinės komunikacinės technologijos ir kad besimokantysis yra aktyvus mokymosi proceso dalyvis (35,2 proc.). Besimokantieji mano, kad tai, jog dėstytojas ir studentas akivaizdžiai nesusitinka, nėra svarbu.

Motyvaciniai mokymosi veiksniai. Visi, atsakę į klausimą apie mokymosi nuotoliniu būdu motyvaciją, turėjo labai stiprią vidinę motyvaciją: labiausiai buvo siekiama lankstumo (87,1 proc.), karjeros (75 proc.) ir

5 pav. *Besimokančiųjų naudojimosi nuotolinio mokymosi ištekliais pasiskirstymas*

tenkinti profesinius poreikius (71,4 proc.). Išoriniai veiksniai, kaip antai administracijos parama, nebuvo laikomi paskatomis mokytis nuotoliniu būdu. Būtent šitie veiksniai respondentams kėlė daugiausia abejonių (4 pav.).

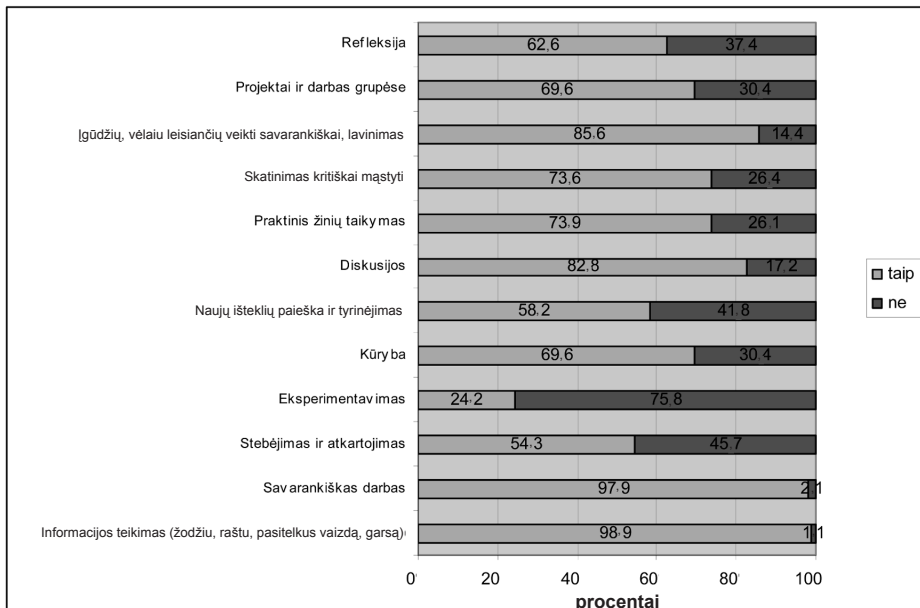
Išteklių analizė ir pritaikomumas naudojant nuotolinio mokymosi elementus. Studentai dažniausiai naudoja nurodytus literatūros šaltinius (77,7 proc.), interneto šaltinius (52,7 proc.). Kitos priemonės yra naudojamos rečiau, o e. bibliotekos nuorodomis ir panašių nuotolinių kursų pavyzdžiais niekada nesinaudojo daugiau negu penktadalis respondentų (5 pav.).

Mokymosi organizavimo būdai. Tradicinė paskaita yra žinoma visiems besimokantiesiems, tačiau naudojant įvairesnius mokymosi organizavimo būdus būtų lengviau ir mokytis, ir siekti mokymosi tikslų. Besimokantieji pažymi, kad dėstytojai dažniausiai naudoja informacijos teikimą, savarankišką darbą. Tačiau eksperimentavimo besimokantieji arba neatpažįsta, arba dėstytojai šio metodo netaiko (kad dėsty-

tojai naudoja eksperimentavimą, tvirtino tik 24,4 proc. studentų) (6 pav.). Besimokantieji naudingiausiais būdais laiko kritiško mąstymo skatinimą, praktinį žinių taikymą, refleksiją, savarankišką darbą. Studentai paminėjo visus mokymosi organizavimo būdus.

Besimokantieji mano, kad jie gauna pakankamai informacijos, kaip reikia atlikti užduotis: teigiamų atsakymų buvo daugiau kaip 70 proc. Aiškiausiai išskiriami mokymosi tikslai, užduočių atlikimo terminai, reikalavimai užduočių rezultatams. Studentai teigė, kad beveik trečdaliu atvejų (27,2 proc.) užduočiai atlikti reikalingi įrankiai nebuvo nurodomi.

Paramos planavimas. Parama besimokantiesiems yra svarbus ir reikšmingas kurso teikimo etapas. Organizuojama parama pirmiausia sietina su mokomosios medžiagos pateikimu studentams. Studentai teigia, kad jie dažniausiai gauna literatūros šaltinių sąrašą. Paradoksalu, bet nors dėstytojai tvirtina, kad jie mokomąją medžia-

6 pav. Mokymosi organizavimo būdų naudojimas (besimokančiųjų požiūriu)

gą kompaktinėse plokštelėse pateikia tik kartais, beveik 90 proc. besimokančiųjų naudojami mokomąja medžiaga iš laikmenų. Tik 2,2 proc. dėstytojų nurodė, kad jie nepateikė medžiagos per akivaizdinius susitikimus, o besimokančiųjų teigimu, medžiagos nepateikia penktadalis (20,4 proc.) dėstytojų.

Tyrimo dalyviai tvirtina, kad dėstytojai reikiamą pagalbą dažniausiai teikia e. paštu (79,6 proc.), telefonu (75,8 proc.), rečiausiai organizuojamos vaizdo konferencijos (16,3 proc.).

Vertinimas kurso aplinkoje. Besimokantieji ypač svarbus yra vertinimas. 84 proc. studentų tvirtina, kad gauna aiškius vertinimo kriterijus, naudojami savi-kontrolės klausimais (69,5 proc.). Tik trečdalis studentų (31,2 proc.) patys dalyvauja nustatant vertinimo kriterijus. Pažymėtina, kad studentų nuomonė šiuo klausimu nevsiškai sutampa su dėstytojų nuomone, bet

tam reikėtų išsamesnės nuomonių patikros. Besimokančiųjų žinios dažniausiai tikrinamos įprastu būdu – susitinkant akivaizdžiai (73,4 proc.), atliktą užduotį siunčiant elektroniniu paštu arba ją atliekant virtualioje mokymosi aplinkoje. Vaizdo konferencijų metu tikrinti žinias nėra populiaru nei tarp dėstytojų, nei tarp besimokančiųjų (12 proc.).

Dėstytojų ir studentų nuomonės apie NM panašumai ir skirtumai. Kadangi tiriant tiek studentams, tiek dėstytojams buvo pateikti analogiški klausimai, analizuojant duomenis lyginta, kaip skiriasi dėstytojų ir besimokančiųjų atsakymai.

Dažniausiai dėstytojų ir studentų minimas NM pranašumas buvo galimybė pasirinkti mokymosi vietą ir laiką. NM apibrėžimus vertinant pagal svarbumą akivaizdu, kad tiek dėstytojai, tiek studentai svarbiausiu dalyku laiko, kad tai yra mokymas, paremtas IKT. Ir dėstytojai, ir besimokantieji mano, kad mažiausiai svarbus

dalykas mokantis nuotoliniu būdu yra tas, jog besimokantieji ir dėstytojai nesusitinka akivaizdžiai. Vis dėlto tai mažiausiai svarbu dėstytojams. Nuomonės išsiskyrė vertinant nuotolinį mokymąsi kaip e. mokymą. Gerai vertinamas ir nuotolinio mokymosi tapatinimas su individualia aktyvaus mokymosi forma. Dėstytojams tai yra net šiek tiek svarbiau negu besimokantiesiems. Besimokantieji, kitaip nei dėstytojai, laiko svarbiu dalyku tai, kad nuotoliniam mokymuisi nesvarbūs geografiniai atstumai.

Analizuojant priežastis, kodėl pasirenkamas nuotolinis mokymasis, paaiškėjo, kad kai kuriais atvejais tiek dėstytojų, tiek besimokančiųjų nuomonės sutapo, o kai kuriais – išsiskyrė. Statistiškai reikšmingai tyrimo dalyvių nuomonės neišsiskyrė vertinant karjeros galimybes, patogumą, asmeninį suinteresuotumą bei informavimą apie mokymus. Dėstytojai ir besimokantieji tyrimo dalyviai skirtingai vertino tobulėjimą profesinėje srityje, administracijos paramą bei finansinę motyvaciją. Administracijos paramos nejaučia nei dauguma dėstytojų, nei dauguma studentų. Dėstytojai netgi kategoriškesni, daugiau nei pusė jų (53, 7 proc.) mano, jog paramos iš administracijos negauna.

Tyrimo dalyvavę dėstytojai turi stipresnę finansinę motyvaciją dalyvauti NM veikloje. Besimokančiųjų finansinė motyvacija yra menkesnė. Akivaizdu, kad dėstytojų profesiniai poreikiai patiems dalyvauti nuotolinio mokymosi procese yra stipriau išreikšti, dėstytojai yra labiau motyvuoti, todėl abejojančiųjų procentas tarp dėstytojų yra labai mažas (2,3 proc.).

Išvados

1. Globalūs technologiniai ir komunikaciniai pokyčiai, išskelę mokymo-

si visą gyvenimą imperatyvą, tapo didžiuliu iššūkiu visuomenei. Mokymosi visą gyvenimą paradigma išlaisvina mokymąsi iš tradicinio mokymosi paradigmos apribojimų, suteikdama mokymuisi universalumo, globalumo ir prieinamumo aspektus.

2. Nuotolinio mokymosi ar jo elementų taikymas suaugusiųjų švietimo sistemoje gali praplėsti lankstesnių mokymo programų sudarymo ir šiuolaikiškų mokymo metodų taikymo galimybes, pagerinti mokymosi prieinamumą ir padėti priartinti mokymąsi prie besimokančiojo. Kokybišką ir efektyvą nuotolinio mokymosi naudojimą lemia daug veiksnių. Jie yra tiriami Lietuvoje.
3. Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad nuotolinio mokymosi elementai pasitelkiami naudojant tradicinio mokymo paradigmą, nes dažniausiai mokymo procese taikomi nuotolinio mokymosi elementai yra literatūros sąrašo, internetinių šaltinių pateikimas. Tačiau panašių nuotolinio mokymosi kursų, įvairių technologijų taikymo pavyzdžių, naujausių tyrimų rezultatų, e. bibliotekos nuorodų pateikiama gerokai mažiau. Dėstytojai, dėstantys kursus nuotoliniu būdu, taiko įvairius mokymo metodus, dažniausiai naudojamas savarankiškas darbas, informacijos teikimas, savarankiškumo įgūdžių ugdymas, praktinių užduočių skyrimas.
4. Didžiausia motyvacija dalyvauti nuotoliniame mokyme yra asmeninis suinteresuotumas, patogumas. Mažiausiai paramos tiek dėstytojais,

tiek besimokantieji gauna iš administracijos. Remiantis statistiniais duomenimis, galima formuluoti rekomendaciją institucijoms skatinti dėstytojus naudoti nuotolinio mokymosi elementus teikiant didesnę administracinę paramą ir rūpinantis dėstytojų finansine motyvacija. Tyrimo metu respondentai dėstytojai nurodė, kad labai svarbus yra apsirūpinimas ištekliais. Didžiausia reikšmė teikiama žmogiškiesiems ištekliams.

5. Analizė parodė, kad nuotolinio mokymosi elementai dažniau taikomi švietimo institucijose (mokyklose, universitetuose) ir rečiau – verslo įmonėse, profesinio mokymo institucijose. Nuotolinis mokymasis įmonėse yra ateities siekiamybė, jo sėkmė priklausys nuo prieinamų ir kokybiškų paslaugų

6. Besimokantieji pažymi, kad dėstytojai dažniausiai naudoja informacijos teikimą, savarankišką darbą. Naudingiausias metodus besimokantieji laiko skatinimą kritiškai mąstyti, praktinį žinių taikymą, refleksiją, savarankišką darbą. Besimokančiųjų žinios dažniausiai tikrinamos įprastu būdu – susitinkant akivaizdžiai, atliktą užduotį siunčiant elektroniniu paštu arba ją atliekant virtualioje mokymosi aplinkoje. Vaizdo konferencijų metu tikrinti žinias nėra populiari nei tarp dėstytojų, nei tarp besimokančiųjų. Besimokantieji ir dėstytojai pripažįsta, kad mokantis parama reikalinga, tačiau tyrimas atskleidė, kad nuotolinio mokymosi elementą – asmeninės pažangos vertinimo būdus – naudoja tik apie pusė dėstytojų respondentų.

LITERATŪRA

A Memorandum on Lifelong Learning/Comissions staff/working paper. Brussels, 30.10.2000 // <http://europa.eu.int/comm/education/life/memoen.pdf>

Fraenkel J. R., Wallen N. E. How to design and evaluate research in education. Library of Congress, 1996.

Gates B. Business @ the speed of thought: Using a digital nervous system. New York: Warner Books Inc., 1999.

Intzidis E. Lifelong learning: Seeking constants for changing societies // Lifelong Learning Discourses in Europe. Hamburg: UNESCO, 2003, p. 37–50.

Jarvis P. International dictionary of adult and continuing education. London: Kogan Page Limited, 2002.

Janilionis V. ir kt. Nuotolinių studijų kokybės vertinimo Lietuvos ir užsienio aukštosiose mokyklose analizė. Parengta Studijų kokybės vertinimo

centro užsakymu, vykdant ESF projektą „Nuotolinių studijų kokybės vertinimo metodikos ir jos taikymo tvarkos sukūrimas“, 2005.

Longworth N., Davies W. K. Lifelong learning. New vision, new implications, new roles for people, organizations, nations and communities in the 21st century. London: Kogan Page Limited, 1996.

Longworth N. Lifelong learning in Action. Transforming education in the 21st century. London and Sterling: Kogan Page, 2003.

Merriam S. B., Caffarella R. S., Baumgartner L. M. Learning in adulthood. A comprehensive guide (3rd ed.). San Francisco: Jossey Bass, 2007.

Olesen H. S. Shaping an emerging reality: Defining and researching lifelong Learning // Shaping an Emerging Reality – Researching Lifelong Learning. Roskilde: The Graduate School in Lifelong Learning, Roskilde University, 2004, p. 7–27.

Rutkauskienė D., Butkevičienė E., Matulionis V. A.,

Mušankovienė V. R. ir kt. Nuotolinių mokymosi paslaugų teikėjų poreikių studija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2007.

Tamošiūnas T., Linkaitytė G. ir kt. Suaugusiųjų mokymosi galimybių plėtra mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo kontekste, 2004. Prieiga per internetą: www.lssic.lt/doc/

Teresevičienė M. Mokymosi visą gyvenimą edukologinės dimensijos. Habilituoto daktaro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.

Teresevičienė M., Rutkauskienė D. ir kt. Nuotolinio mokymo(si) taikymo galimybės tęstinio proto

fesinio mokymo plėtrai skatinti. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.

Teresevičienė M., Zuzevičiūtė V., Anušienė B. ir kt. Analitiko kompetencijų tobulinimas ir jų taikymas organizacijose žmonių išteklių potencialo plėtrai skatinti, ESF/2004/2.5.0-03-424/BPD-193/50PS-03, 2007.

Toffler A. The third wave. New York: William Morrow and Company, Inc., 1980.

Tough A. The Adult's learning projects: A fresh approach to theory and practice in adult learning. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education, 1971.

ADULT DISTANCE EDUCATION AND LEARNING IN LIFELONG LEARNING

Aušra Rutkienė, Elena Trepulė

S u m m a r y

The lifelong learning paradigm opens vast possibilities of returning to learning and flexible participation in learning for adults. This concept emphasizes modern learner-centered learning forms that allow adults to learn according to their possibilities, pace and timing. Effective application of distance learning and its elements in lifelong learning process remains to be an issue. The article presents results of a research about possibilities of distance learning application, including results of teacher and learner survey. The survey results include aspects of motivation for participation in distance learning, learning forms that are being used, the most burning issues and differences of teacher and learner attitudes. The survey results demonstrate that the elements of distance education are being employed through the paradigm of traditional learning as the most frequently used elements of

distance education are provision of references or Internet sources. Teachers who work in the mode of distance education employ different teaching methods, but the most frequent is independent work, provision of information, development of independent skills, practical assignments. The major motivation for distance education is personal interest and convenience. The teacher respondents emphasized the importance of sufficient resources, especially human resources. The survey analysis has showed that the elements of distance education are the most often used in educational establishments and rather rarely in business enterprises and vocational training schools. Distance education in business is the target of the future and its success will depend on the accessibility and quality of these services.

Keywords: lifelong learning, adult learning, distance learning.

Įteikta: 2009 02 15

Priimta: 2009 06 10